

קול צופיין

קול צפ"ר נשאו קול יחדו ירגנו

בשלה תשע"ט השיעור השבועי מיסודו של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל האל-קי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל

השיעור נמסר ע"י הרה"ג **שמואל אליהו** הרב הראשי של צפת

והריקתי לכם ברכה עד בלי די חשיבותן של הברכות

הסיען משה במקל בעל כרחן

ויסע משה את ישראל מים סוף

רבי אליעזר שואל: מנין אתה אומר שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים? ומשיב, כי על הנביאים נאמר "ובי הנביאים אדמה" (חושע י"ב), ואילו כאן נאמר: "זה אלי ואנוהו" (מכילתא השירה פרשה ג). שירת הים הייתה מעמד נבואה שבו כל העם מתנבא ורואה גם את הכניסה לארץ ישראל וגם את בניין בית המקדש שייבנה. הם רואים את ימות המשיח שבהם "ה' ימלוך לעולם ועד". ואעפ"כ משה רבנו לוקח משם את העם ולא מניח להם להישאר, שנאמר "ויסע משה את ישראל מים סוף". "מלמד שהסיען משה במקל בעל כרחן" (מכילתא).

כי אדם לעמל יולד

משה חושש שהם יתאהבו במקום שמקבלים בו השגות רוחניות ורכוש גדול במתנת חנם. גם הנקמה במצרים הייתה לגמרי מלמעלה: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". השלב הזה נכון רק בתחילת הדרך, אחר כך צריך את העמל שלהם. "כי אדם לעמל יולד וגבי רשף יגביהו עוף" (איוב ה ז). הם חייבים להתרגל להתאמץ ולעשות על מנת להגיע לארץ ישראל ולקיים את התפקיד הגדול של עם ישראל "ונברכו בך כל משפחת האדמה".

מהשירה והשלל – למדבר ולצימאון

לכן לוקח אותם משה מהנבואה הגדולה למסלול של אמון. "וידעת עם לבבך כי פאשר יסר איש את בנו ה' אלהיו מוסר" (דברים פרק ח ט). הוא מסייע אותם למדבר ולצימאון, "ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" (שמות טו כב). אחר כך הם מוגיעים למקום מים מרים: "ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים מפנה כי מרים הם על פן קרא שקמה קנה". בני ישראל צועקים אל משה: "וילנו העם על משה לאמר מה נשתה". משה מתפלל לה' – "ויצעק אל ה'" – וה' מורה לו על פתרון, "וירחו ה' עץ וישלף אל המים וימתקו

המים". הפתרון הוא אמנם פתרון ניסי, ולא חוצבים פה באר כמו בכל מקום, אבל הוא בא ממאמץ ותפילה שלהם. "שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו". כאן הם לומדים את הלימוד הראשון שלהם, כאן הם לומדים לראשונה קצת דינים, שבת ופרה אדומה, ויש אומרים גם כיבוד אב ואם.

אסיא דמגן במגן – מגן שנה

במורה הם לומדים שאין מתנות חנם. "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המצוה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך". מדברים פה על רפואה והכלל ברפואה הוא "אסיא דמגן במגן – מגן שנה". רופא שמרפא בחינם – שווה חנם (בבא קמא פה ע"א). ואם על רפואה רגילה אמרו חכמינו כי מי שלא משלם עליה לא יעריך אותה, בוודאי כך הוא על רפואה שמונעת מחלות ודואגת להשאיר את האדם בריא מלכתחילה. כאן הם משלמים על החיים הבריאים ולומדים לא לקבל אותם כמובן מאליו.

והתקין מחיה ומזון לכל בריותיו

הלימוד השני שנשוב על הכרת דרכי ה' סביב האוכל נמצא בהמשך הפרשה. ולמה דרך האוכל? כי במצרים הם קיבלו את האוכל "חנם" מן המצוות – בלי להכיר דרכו את ה'. "ויכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת הקציר ואת הבצלים ואת השומים" (במדבר יא ה). חכמינו האירו את ענינו ואמרו שהמצרים נתנו לישראל תחושה שהם מקבלים אוכל חנם, אבל באמת שום חנם לא היה פה. הם האכילו אותם כמו שאדם מאכיל את העבד כדי שייתן תפוקה ולא ימות. "אם תבן לא היו נותנין להם חנם, דגים היו נותנין להם חנם?".

עכשיו הם בני חורין. עכשיו הם צריכים להתאמץ להכיר את ה' ולהשיג את האוכל באמצעותו. באמצעות המאמץ הזה הם אמורים ללמוד להכיר את ה', שמכין מזון לכל בריותיו. כך קורה בהתמודדות על המים בסוף חודש ניסן. כך קורה בהתמודדות על המן והשליח ב"ו אייר, וכך קורה שבועיים אחר כך בערב ראש חודש סיון כשהם מתמודדים שנית על המים בהיותם ברפידים.

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך

פי אם ליראה את ה' אלקיך

מִרְן הֵרֵב אֱלֹהֵיו זְצוּק"ל הִיָּה רִגִּיל לְהִבִּיא אֶת דְּבָרֵי דוּדוֹ, רֹאשׁ יִשִּׁיבֵת "פֹּרֶת יוֹסֵף", הֵרֵב יְהוּדָה צִדְקָה זצ"ל, שְׁהִיָּה אֹמֶר כִּי אִפְשֵׁר לְבִדּוֹק אֶת יִרְאֵת הַשָּׁמַיִם שֶׁל הָאָדָם עַל פִּי הָאוֹפֵן שֶׁהוּא מְבַרֵךְ עַל הַמְּזוּן. חֲכָמִים דִּרְשׁוּ אֶת הַפְּסוּק "וְעָתָה יִשְׁרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֹךְ כִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹּת בְּכָל דְּרָכָיו וְלֹא־הִבָּה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" - "אֵל תִּקְרִי מִה אֵלֹא מֵאֵה", הִירָאָה וְהִאֲהָבָה בְּכָל הַלֵּב וְהִנֵּפֶשׁ מִגִּיעָה עַל יְדֵי מֵאָה בְּרִכּוֹת שְׁמִיבְרִכִּים נֶכּוֹן.

כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו

כִּךְ כּוֹתֵב הַרְמָב"ם (בְּרִכּוֹת א א') "מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ אַחֵר אֲכִילַת מְזוּן שֶׁנֶּאֱמָר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". חֲכָמִים תִּיקֶנוּ עוֹד בְּרִכּוֹת בְּכַדִּי לְנִטּוּעַ בְּלִבֵּנוּ יִרְאֵת שְׁמִיָּם. "כְּדִי לִזְכּוֹר אֶת הַבּוֹרָא תָּמִיד וְלִירְאָה מִמֶּנּוּ" (הֲלָכָה ד) וְאִם זֶה מִטְרַת הַבְּרִכּוֹת, חֲשׁוֹב שֶׁאֲדָם יִתְּבוֹנֵן וְיִשִּׁים לֵב לְמִיּוּלְתוֹ לִפְנֵי שֶׁהוּא מְבַרֵךְ.

מקום שהתחייבת לברך בו, אל תחמיצנו

מִלְּבַד הַבְּרָכָה בְּכוּנוֹה, יֵשׁ חֲשִׁיבוֹת לְבָרֵךְ מִיד כִּשְׁאֲדָם מִסִּיָּם אֶת הָאוֹכֵל, בְּבִחִינַת "מִצְוָה הַבָּאָה לִידֵךְ אֶל תַּחֲמִיצְנָה". כְּמוֹ כִּן צָרִיךְ אָדָם לְהִזְהֵר שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ בְּמִקּוֹם אַחֵר מִזֶּה שֶׁאִכָּל בּוֹ. מִקּוֹם שְׁבוּ אֲכַלְתָּ וְהִתְחַיֵּיבְתָּ בְּבְרָכָה - אֶל תַּחֲמִיצְנוּ. "כֹּל הַמְּבַרֵךְ בְּרִכַּת הַמְּזוּן אוֹ בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שֶׁלֹּשׁ צָרִיךְ לְבָרֵךְ אוֹתָהּ בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל" (רַמְבַּ"ם הֲלָכּוֹת בְּרִכּוֹת פֶּרֶק ד הֲלָכָה א).

במזיד - דברי הכל יחזור למקומו ויברך

עַל הַחֲשִׁיבוֹת שֶׁל בְּרָכָה בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל אֲנוּ לוֹמְדִים בְּמִשְׁנֵה שְׁאוּמְרֵת: "מִי שֶׁאִכָּל וְשָׁכַח וְלֹא בִירַךְ, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: יִחְזוֹר לְמִקּוּמוֹ וְיִבְרַךְ, וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: יִבְרַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכַּר" (בְּרִכּוֹת נא ע"ב). דִּין זֶה הוּא רֶק בְּאֲדָם שֶׁשָּׁכַח לְבָרֵךְ בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל. אֲבָל אִם אָדָם קָם מִמִּקּוּמוֹ בְּמִזִּיד וְלֹא בֵרַךְ, גַּם בֵּית שְׁמַאי וְגַם בֵּית הֵלֵל סוֹבְרִים שֶׁלֹּא יִבְרַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכַּר, אֲלֵא יִחְזוֹר לְמִקּוֹם שֶׁאִכָּל בּוֹ. "מִחְלּוֹקֶת שֶׁשָּׁכַח, אֲבָל בְּמִזִּיד - דְּבָרֵי הַכֹּל יִחְזוֹר לְמִקּוּמוֹ וְיִבְרַךְ" (נֵג ע"ב).

ספק ברכות - להקל במקום

כֹּתֵב הַרְמָב"ם דַּעַמ"ג דְּבִמִּזִּיד צָרִיךְ לְחַזֹּר וּלְבָרֵךְ בְּמִקּוּמוֹ, אִם בִּירַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכַּר יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ. הַטּוֹר פֶּסֶק כְּמוֹ הָרַ"ש (קפד) שֶׁהַחֲוֹמְרָה שֶׁל הַצּוֹרֵךְ לְבָרֵךְ בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל הִיא כֹּל כִּךְ גְּדוּלָּה, שֶׁאִם הִזִּיד וְלֹא בֵרַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל אֵלֹא בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכַּר - לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְכֵן פֶּסֶק הַרְמָ"א. וְלִמְעֵשָׂה מִחֲמַת סֶפֶק בְּרִכּוֹת פֶּסֶק הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה שֶׁאִם בְּמִזִּיד בֵרַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכַּר, לֹא יִחְזוֹר וְיִבְרַךְ שְׁנִית בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל (קפ"ד ס"ק ה).

החטא ועונשו

דַּעַת הַרְמָ"א הִיא עַל פִּי הַפֶּסֶק שֶׁל רַבִּי עֲמֶרֶם גֶּאוּן, שֶׁפֶּסֶק כְּבִית שְׁמַאי בְּגִלְגַּל הַגְּמֵרָא (בְּרִכּוֹת נג ע"ב) שְׁאוּמְרֵת: "תִּנְיָא, אֲמֵרוּ לָהֶם בֵּית הֵלֵל לְבִית שְׁמַאי: לְדַבְרֵיכֶם, מִי שֶׁאִכָּל בְּרֹאשׁ הַבִּירָה (הַמְּגִדָּל) וְשָׁכַח וִירַד וְלֹא בֵרַךְ, יִחְזוֹר לְרֹאשׁ הַבִּירָה וְיִבְרַךְ? - אֲמֵרוּ לָהֶן בֵּית שְׁמַאי לְבִית הֵלֵל: לְדַבְרֵיכֶם, מִי שֶׁשָּׁכַח אֲרָנְקִי בְּרֹאשׁ הַבִּירָה, לֹא יַעֲלֶה וְיִטְלֶנָּה? לְכַבּוֹד עֲצָמוֹ הוּא עוֹלָה - לְכַבּוֹד שְׁמִיָּם לֹא כֹל שֶׁכֵּן? הֵנָּהוּ תִּרְיָ תִּלְמִידִי, חֵד עֲבַד בְּשׁוּגָא בְּבִית שְׁמַאי, וְאַשְׁכַּח אֲרָנְקָא דְּדִהָבָא, וְחֵד עֲבַד בְּמִזִּיד בְּבִית הֵלֵל, וְאָכַלְיָה אֲרָנְיָא". שְׁנֵי תַלְמִידִים שֶׁכָּחוּ לְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמְּזוּן אַחֲרֵי סְעוּדָתָם בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּלוּ, אֶחָד שָׁכַח בְּשׁוּגָא וְחֹזֵר לְבָרֵךְ בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל וּמוֹצֵא אֲרָנְקָא שֶׁל זֶהָב. הַתַּלְמִיד

הַשְּׁנִי לֹא בֵרַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל, בְּמִזִּיד, וּבִרְךָ בְּרִכַּת הַמְּזוּן בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכַּר כְּדַעַת בֵּית הֵלֵל, וְטָרַף אוֹתוֹ אֲרִיָּה. מִהֲסִיפּוֹר הַזֶּה לְמַדּוֹ רַבִּי עֲמֶרֶם, הַטּוֹר וְהָרַ"שׁ לְפִסּוּק כְּדַעַת בֵּית שְׁמַאי.

ותגזר אומר ויקם לך

לְדַעַת הַמַּהֲרֵשׁ"א מִצָּא הַתַּלְמִיד אֲרָנְקָא שֶׁל זֶהָב, כִּי יֵצֵא מִפִּי בֵּית שְׁמַאי "אֲרָנְקִי שֶׁל זֶהָב". וְהַתִּקְיָם בּוֹ "וְתִגְזֹר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ". הֵבֵן אִישׁ חֵי שׁוּאֵל בְּסִפְרוֹ בְּנִיּוֹ בֶן יְהוּדָה מִה הַהֲשׁוּוּאָה בֵּין אֲרָנְקָא שֶׁל זֶהָב לְבֵין בְּרִכַּת הַמְּזוּן בְּמִקּוּמוֹ. הִרִי "אִם לֹא יַעֲלֶה - יֵאָבֵד הָאֲרָנְקִי לְגִמְרִי, אֲבָל הֵכָא יִבְרַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכַּר וְאִינוּ מִפְּסִיד הַבְּרָכָה?". וְתִרְץ הֵבֵן אִישׁ חֵי: "וְנִרְאָה לִי בִּס"ד הֵכָא קִאֲמֵרִי מִי שֶׁשָּׁכַח אֲרָנְקִי הִיתָכֵן שִׁיתַּאֲפֵק וְלֹא יִרְוץ וְיַעֲלֶה בְּעַצְמוֹ כְּדִי לִשְׁלֹט, אֲלֵא יִמְתִּין עַד שִׁישְׁלַח אַחֲרָיו לְהִבְיָאוּ? הֵא וְדָאִי אֵין דֶּרֶךְ הָעוֹלָם בְּכַךְ שֶׁהָאָדָם כְּהוּל עַל מַמּוֹנוֹ. וְאִף עַל פִּי שֶׁאִפְשֵׁר לְשַׁלּוֹחַ אַחֵר, הִיָּה הוּא רִץ לְעוֹלָת מִזְרָה לְהִבְיָאוֹ. וְאִם כֵּן אִם בְּשִׁבְלִי חִיבַת מַמּוֹנוֹ עוֹלָה הוּא בְּעַצְמוֹ, לְכַבּוֹד שְׁמִיָּם לֹא כֹל שֶׁכֵּן שִׁמְרָה וְיִחְזוֹר הוּא בְּעַצְמוֹ לְבָרֵךְ?".

עבד במזיד בבית הלל, ואכליה אריא

הַגְּמֵרָא מְסַפֶּרֶת כִּי תַלְמִיד אַחֵר, בְּמִזִּיד, לֹא בֵרַךְ בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל אֲלֵא בְּמִקּוֹם אַחֵר, וְאִכָּלוּ אֲרִיָּה. וְכֹתֵב בְּהַעֲרוֹת הַגְּרִי"ש אֱלִישִׁיב זְצוּק"ל (בְּרִכּוֹת נג ע"ב): "נִרְאָה וְדָאִי שְׁאֵין הַכוּנוֹה כִּאֵן שֶׁנִּתְחַיֵּיב מִיָּתָהּ בְּגִלְגַּל שְׁעִבִיד כְּבִית הֵלֵל, אֲלֵא שְׁהִיָּה שֶׁם מִקּוֹם סְכָנָה וְאִרִי אֲרַב לוֹ, אֲלֵא שֶׁאִם הִיָּה מִקְפִּיד עַל עַצְמוֹ לְקִיָּם הַדִּין וּלְחַזֹּר הִיתָה זְכוּת זֶה דְּדִקְדוּק הַדִּין מִגִּיעָה עָלָיו לִינְצֵל מִן הָאֲרִי".

הַמְּקוֹר הוּא מִהַגְּמֵרָא (מִנְחוֹת מא ע"א): "מִלְּאָכָא אֲשִׁכְחִיָּה לְרַב קִטִּינָא דְּמִיָּסִי קִטִּינָא. אָמַר לִיה: קִטִּינָא קִטִּינָא, קִטִּינָא קִטִּינָא בְּקִיָּטָא, וְסִרְבָּלָא בְּסִיָּטָא, צִיצִית שֶׁל תְּכֵלֶת מִה תִּהְיָ עָלֶיךָ? אָמַר לִיה, עֲנִישִׁיתִי אֶעֱשֶׂה? אָמַר לִיה: בְּזִמְנָא דְּאִיָּקָא רִיתְקָא עֲנִישִׁינָן". מִלְּאָךְ מִצָּא אֶת רַב קִטִּינָא מְכוּסָה בְּשִׁמְכָה שֶׁלֹּא חִיבַת בְּצִיצִית. אָמַר הַמְּלָאךְ לְרַב קִטִּינָא: אִם תֵּלֵךְ עִם שְׁמִיָּכָה שֶׁלֹּא חִיבַת בְּצִיצִית בְּצִיצִית כִּי הִיא כְּסוּת לִילָה, אוֹ בְּגַד שֶׁלֹּא חִיבַת בְּצִיצִית בְּגִלְגַּל שְׁאֵין לוֹ אֲרַבַּע כְּנָפּוֹת - מִה יִהְיֶה עִם מִצְוֹת צִיצִית? עֲנָה לוֹ רַב קִטִּינָא: וְכִי אַתָּם מוֹעֲנִישִׁים מִי שֶׁלֹּא מְקִיָּם מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא חִיבִים עָלֶיךָ? אָמַר לוֹ הַמְּלָאךְ: בְּזִמְנָא שֶׁיֵּשׁ מִידַת הַדִּין מִתּוֹחָה - מוֹעֲנִישִׁים גַּם עַל מִי שֶׁלֹּא קִיָּם מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְרַק מִי שֶׁמְהַדֵּר בְּחִסְדוֹת בְּמִצְוֹת (אֲפִילוּ שְׁאִינוּ חִיבִים בָּהֶן) נִצֵּל.

ואשכח יונה דדהבא

עוֹד מְבִיאָה הַגְּמֵרָא מַעֲשֵׂה עַל כֵּךְ. "רַבָּה בַּר בַּר חֲנָה הָנָה אָזַל בְּשִׁירָא, אָכַל וְאִישְׁתַּלִּי וְלֹא בִירַךְ. אָמַר, הִיָּכִי אֲעִבִיד? אִי אֲמִינָא לְהוֹ דְּאֲנָשָׁא לְבָרוּכִי, אֲמַרִי לִי, בְּרִידָא הִכָּא, דְּכָל הִיָּכָא דְּמִבְּרָכָתָ - לְרַחֲמָנָא קָא מְבָרַכְתָּ. מוּטָב דְּאֲמִינָא לְהוֹ, אֲנָשָׁא יוֹנָה דְּדִהָבָא. אָמַר לְהוֹ: אֲנָטְרוּ לִי, דְּאֲנָשָׁא יוֹנָה דְּדִהָבָא. אָזִיל וּבְרִידָא, וְאַשְׁכַּח יוֹנָה דְּדִהָבָא".

רַבָּה בַּר בַּר חֲנָה הֵלֵךְ בְּשִׁירָה וְאִכָּל לֶחֶם וְשָׁכַח לְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמְּזוּן בְּמִקּוּמוֹ. אָמַר לְעַצְמוֹ: אִם אֹמֶר לְאֲנָשֵׁי הַשִּׁירָה שֶׁשָּׁכַחְתִּי לְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמְּזוּן, יִגִּידוּ לִי: בְּכָל מִקּוֹם שֶׁאַתָּה מְבַרֵךְ - לְאִלּוּקִים אַתָּה מְבַרֵךְ. תִּבְרַךְ כֵּאֵן. מוּטָב שְׁאוּמֵר לָהֶם שֶׁשָּׁכַחְתִּי יוֹנָה מִזֶּהָב וְאִבְקֵשׁ שִׁיחִי לִי שֶׁאֵלֶךְ לְמִקּוֹם שֶׁאִבְדֵּתִי וְאִמְצֵא אוֹתָהּ וְאִחְזוֹר. כִּךְ עֲשֵׂה וְחִיכּוּ לוֹ, בֵרַךְ בְּרִכַּת הַמְּזוּן בְּמִקּוֹם שֶׁאִכָּל וּמוֹצֵא שֶׁם בְּאֵמַת יוֹנָה מִזֶּהָב.

מה יונה אינה נצולת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן נצולין אלא במצות

הַגְּמֵרָא מְקַשֶּׁה: "וְיִמְאִי שְׁנָא יוֹנָה? דְּאֲמַתְלָא (שְׁנִמְשִׁלָּה) כְּנָסֶת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹנָה, שְׁנָאִמּוֹר, (תַּהֲלִים סח) 'כְּנָפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכַסְף'. מִה יוֹנָה אֵינָה נְצוּלָת אֲלֵא

שירת הים
הייתה מעמד
נבואה שבו
כל העם
מתנבא ורואה
גם את
הכניסה לארץ
ישראל וגם
את בניין בית
המקדש
שייבנה.
ואעפ"כ משה
רבנו לוקח
משם את
העם ולא
מניח להם
להישאר

שבע ברכות דוחות ריקודים

מִן הָרֵב אֵלֵיהֶם זָצוּק"ל הִיָּה רָגִיל לְהַדְרִיךְ כִּי בַּחֲתֻנּוֹת יִבְרְכוּ שִׁבְעַת בְּרֻכּוֹת בְּאַמְצֵעַ הַחֲתֻנָּה וְלֹא בְּסוּפָהּ, וְזֹאת מִכֻּמָּה וְכֻמָּה טַעֲמִיִּים.

[1] בְּסוּף הַחֲתֻנָּה נִשְׁאָרִים רַק עֲשָׂרוֹת בּוֹדְדוֹת שֶׁל אֲנָשִׁים, וּבִאֲמַת כָּל הַנוֹכָחִים חַיִּיבִים בְּשִׁבְעַת בְּרֻכּוֹת וְהֵם לֹא מְבָרְכִים אוֹתָן.

[2] חֶלֶק מֵהָאֲנָשִׁים שׁוֹכְחִים לְבָרֵךְ בְּרַכַּת הַמִּזְוֶה, אוֹ מְבָרְכִים בְּלִי זִמּוֹן בַּעֲשֵׂרָה, אוֹ בְּכָלֵל בְּלִי זִמּוֹן.

[3] גַּם אֵלֶּה שֶׁמְבָרְכִים בְּסוּף הַחֲתֻנָּה – מְבָרְכִים אַחֲרֵי שֶׁכָּבַר הַתַּעֲכָל הַמִּזְוֶה שֶׁבְּמַעֲיָהֶם, שֶׁהֵי עֲבָרוּ כֻּמָּה שְׁעוֹת מֵעַתָּה שֶׁאֵכְלוּ עַד שֶׁמְבָרְכִים.

[4] הָרַבָּה אוֹכְלִים וְקָמִים לְרַקּוֹד וְאַחֵר כִּךְ חוֹזְרִים לְבָרֵךְ בְּמִקּוֹם שֶׁלֹּא יִשְׁבּוּ וְאֵכְלוּ בּוֹ, כִּיּוֹן שֶׁכָּבַר הַזִּיזוֹ אֶת הַשׁוּלְחָנוֹת. לְדַעַת הַמִּגָּן אֲבֵרָהֶם, כִּיּוֹן שֶׁמְבָרְכִים בְּאוֹתוֹ אוֹלָם שֶׁאֵכְלוּ, יוֹצֵאִים יָדֵי חוּבָה. עִם זֹאת – כָּבַר הִבִּיא כִּף הַחַיִּים (כַּה"ח ס"ק ד) כִּי יֵשׁ חוֹלָקִים עַל הַמִּגָּן אֲבֵרָהֶם (קַעֲחָ ס"ק ב) וְאוֹמְרִים שֶׁזֶּה נִקְרָא לְבָרֵךְ לֹא בְּאוֹתוֹ מִקּוֹם. עַל כֵּן הַצִּיַּע מִן הָרֵב אֵלֵיהֶם זָצוּק"ל לְהַנְהִיג שִׁיבְרָם שִׁבְעַת בְּרֻכּוֹת מִיָּד אַחֲרֵי שֶׁאֵכְלוּ וְאַחֵר כִּךְ יִרְקְדוּ וְיִשְׁמְחוּ עַד מִתֵּי שִׁירָצוֹ, וּבִאֲמַת זֶה תִּקְוֶה גָּדוֹל שֶׁרְאוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

שכח לברך בתחילה

מי שאכל ושכח או הויד ברכ תחילה

בַּגְמָרָא: "אָמַר רַב יְהוּדָה, שֶׁכָּח וְהַכְנִיס אוֹכְלִין לְתוֹךְ פִּיּוֹ בְּלֹא בְּרָכָה – מְסַלְקִין לְצַד אֶחָד וּמְבָרְךְ". כְּלוּמָר, לְדַעַת רַב יְהוּדָה יִכּוֹל עֲדִיין לְבָרֵךְ בְּעוֹד הַמֵּאכֵל בְּפִיּוֹ, רַק שִׁסְלַק אוֹתוֹ לְצַד וַיִּבְרַךְ. עַל כֵּךְ שׁוֹאֵלֶת הַגְמָרָא: הֲרִי בְּרִייתָא יֵשׁ שְׁלוֹשׁ דְּעוֹת שׁוֹנוֹת, "תִּנְיָא חֲדָא בּוֹלֵעַן. וְתִנְיָא אִידך פּוֹלֵטִין. וְתִנְיָא אִידך מְסַלְקִין". וְאֵם כֵּן קִשָּׁה עַל רַב יְהוּדָה שֶׁאָמַר רַק דַּעָה אַחַת, וְעַל מָה הִסְתַּמֵּךְ לְפָסוּק הַלֵּכָה רַק כְּדַעָה אַחַת?

מְשִׁיבָה הַגְמָרָא: "לֹא קָשִׁיָּא, הָא דְתִנְיָא בּוֹלֵעַן – בְּמַשְׁקִין, וְהָא דְתִנְיָא פּוֹלֵטִין – בְּמִידֵי דְלֹא מִמַּאִיס, וְהָא דְתִנְיָא מְסַלְקִין – בְּמִידֵי דְמִמַּאִיס". כְּלוּמָר, שֶׁאִין כָּאן שְׁלוֹשׁ דְּעוֹת חֲלוּקוֹת אֵלֶּה שְׁלוֹשָׁה מִקְרָים שׁוֹנוֹים שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶם הֵדִין שׁוֹנָה, רַב יְהוּדָה שֶׁאָמַר מְסַלְקִין אֶת הָאוֹכֵל לְצַד אֶחָד שֶׁל הַפֶּה עוֹסֵק בְּאוֹכֵל שֶׁאֵם תּוֹצִיא אוֹתוֹ מֵהַפֶּה הוּא מֵאוֹס. לְעוֹמֹת זֹאת – אִם הַכְנִיס מִים לְפִיּוֹ בְּמַשְׁקִין בְּלֹא בְּרָכָה וְנִזְכַּר לְפָנָי שֶׁהַסְפִּיק לְבָלֹעַ – יִבְלַע בְּלִי בְּרָכָה. הַמְקָרָה הַשְּׁלִישִׁי הוּא כִּשְׁהַכְנִיס לְפִיּוֹ מֵאֵכֵל מוֹצֵק שֶׁעֲדִיין לֹא הִסְפִּיק לְלַעֵס וְאִין הוּא מֵאוֹס – שֶׁהֵדִין הוּא לְהוֹצִיא מִפִּיּוֹ וּלְבָרֵךְ וְאַחֵר כִּךְ יֵאָכֵל.

אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף

הַרְמַב"ם מַחֲדָשׁ וְכוּתֵּב כִּי בְּמַשְׁקִין שְׁבוּלַע – מְבָרֵךְ אַחֲרֵי שְׁבוּלַע. "שֶׁכָּח וְהַכְנִיס אוֹכְלִין לְתוֹךְ פִּיּוֹ בְּלֹא בְּרָכָה, אִם הִיוּ מְשַׁקִּין בּוֹלֵעַן וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בְּסוּף, וְאֵם הִיוּ פִּירוֹת שֶׁאֵם זֶרְקִין יֵמָּאסוּ כְּגוֹן תּוֹתִים וְעֵנְבִים מְסַלְקִין לְצַד אֶחָד וּמְבָרֵךְ וְאַחֵר כִּךְ בּוֹלֵעַן, וְאֵם אִין נִמָּאִסִין כְּגוֹן פּוֹלִים וְאִפּוֹנִים פּוֹלֵטִין מִפִּיּוֹ עַד שִׁיבְרָךְ וּפִיּוֹ פָּנָיו וְאַחֵר כִּךְ אוֹכֵל" (הַלְכוֹת בְּרֻכּוֹת פֶּרֶק ח הַלְכָה ב).

הַרְמַב"ם (פ"ז בְּרֻכּוֹת ס"ז ל"ג) הִבִּיא אֶת דְּבָרֵי רַבִּינוֹ חֲנַנְאֵל שֶׁכָּתֵב "בְּמַשְׁקִין בּוֹלֵעַן וְאִין מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן" בְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה כִּי כָּבַר בִּלְע. וְהַרְמַב"ם מוֹחִיךְ בְּדַעַת הַרְמַב"ם שֶׁיִּבְרַךְ אַחֲרֵי הַבְּלִיעָה כִּיּוֹן "דְּשִׁאֲנֵי הַכָּא נִזְכָּר שֶׁלֹּא בִּירָךְ בְּעוֹד הַמְשַׁקִּין בְּפִיּוֹ וְדוּמָה קָצַת עוֹבֵר לַעֲשִׂיתָן מָה שֶׁנִּזְכָּר קוֹדֵם לְבְּלִיעָה, אֵלֶּה שֶׁלֹּא הִיָּה יִכּוֹל לְבָרֵךְ".

בְּכִנְיָהּ, אִף יִשְׂרָאֵל אִין נִצְוִלִין אֶלָּא בְּמַצּוֹת". בַּהֲסָבֵר הַזֶּה כְּלוּלָה גַּם תְּשׁוּבָה לְשִׁאלָה אִין הִיָּה מוֹתֵר לְרַבָּה בְּרַב חֲנָה לְשַׁקֵּר. וְאִין הִיָּה מוֹתֵר לֹא לַעֲכֹב אֶת הַשִּׁירָה בְּשִׁבִּיל הַיָּדוֹר וְחוֹמוֹרָה. וְהַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁכָּל בְּרָכָה מוֹעִילָה לְכַנְסֵת יִשְׂרָאֵל, וּבְסוּפּוֹ שֶׁל דְּבַר הִיא מוֹעִילָה לְכָל בְּנֵי הַשִּׁירָה.

כִּךְ אוֹמֵרֶת הַגְמָרָא בְּבְרֻכּוֹת (ל"ה ע"ב): "אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בְּרַב פַּפָּא: כָּל הַנִּהְנָה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה כְּאִילוֹ גּוֹזֵל לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְכַנְסֵת יִשְׂרָאֵל. שְׁנֵאמַר: 'גּוֹזֵל אֲבִיו וְאִמּוֹ וְאָמִיר אִין פֶּשַׁע חֶבֶר הוּא לֹאִישׁ מִשְׁחִית'. וְאִין אֲבִיו אֵלֶּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁנֵאמַר 'הֵלֵא הוּא אֲבִיךָ קִנְיָ'. וְאִין אִמּוֹ אֵלֶּה כַּנְסֵת יִשְׂרָאֵל שְׁנֵאמַר 'שְׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אֲבִיךָ וְאֵל תְּטוֹשׁ תּוֹרַת אִמְךָ'. מֵאִי חֶבֶר הוּא לֹאִישׁ מִשְׁחִית? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בְּרַב פַּפָּא חֶבֶר הוּא לִירֵבַעַם בֶּן נִבְט שֶׁהִשְׁחִית אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם שְׁבַשְׁמִיִּים". הָאוֹכֵל בְּלִי בְּרָכָה מְזִיק לְכָל כָּלִל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְכַבֵּד עַל כִּנְפֵי הַשְּׁכִינָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לִיוֹנָה. וְהַמְבָרֵךְ בְּכוּנוֹהַ בְּמִקּוֹם הַנּוֹכַח מְקַל עַל כִּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְנוֹתֵן לָהּ אִפְשָׁרוֹת לְהִגּוֹ עַל גּוֹזְלֵיהָ. גַּם כִּכְךָ הוּא מְגַבִּיהַ עוֹף וְגַם כִּכְךָ הוּא יִכּוֹלָה לְהִלָּחֵם בְּכַנְפֶיהָ מוֹל הַקָּמִים עֲלֶיהָ. "אוֹ בְּרָכָה, אוֹ נִלְחָמָה בְּרָאשֵׁי אֲנִיָּה" (רִש"י).

עשה כבית שמאי, ומקבל שכר

יֵשׁ שׁוֹאֵלִים לָמָּה מִי שֶׁעָשָׂה כְּבֵית שְׁמַאי מְקַבֵּל עַל כֵּךְ שֶׁכָּר, הֲרִי בְּכָל מִקּוֹם כְּשִׁישׁ מַחְלֻקָתָה בֵּין בֵּית שְׁמַאי לְבֵית הַלֵּל אִין צוּרֵךְ לַעֲשׂוֹת כְּדְּבָרֵי בֵּית שְׁמַאי. וְמִי שֶׁקָּרָא בְּעֵרֵב קְרִיאַת שְׁמַע בְּהִטָּה כְּדַעַת בֵּית שְׁמַאי, לֹא עָשָׂה שׁוֹם מִצְוָה, וְלֹא עוֹד אֵלֶּה שֶׁכְּנֵרָא עָשָׂה עֲבִירָה. "אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן, אֲנִי הֵייתִי בָּא בְּדֶרֶךְ, וְהִשְׁתִּי לְקָרוֹת, כְּדְּבָרֵי בֵּית שְׁמַאי, וְסִפְנִיתִי בְּעֵצְמִי מִפְּנֵי הַלְּסָטִים. אָמַר לּוֹ, כְּדִי הֵייתִי לְחוּבָה בְּעֵצְמִי, שֶׁעֲבָרְתָּ עַל דְּבָרֵי בֵּית הַלֵּל" (מְשִׁנָּה מְסַכֵּת בְּרֻכּוֹת פֶּרֶק א).

תִּירְצוּ הַתּוֹס' (סוֹכָה ג ע"א) כִּי בְּמִקְרָה שֶׁל בְּרַכַּת הַמִּזְוֶה בְּמִקּוֹם גַּם בֵּית הַלֵּל סוֹבְרִים שֶׁרְאוּ לְחַזּוֹר וּלְבָרֵךְ בְּמִקּוֹמוֹ. "וְשִׁמְאָה מְשׁוּם דְּבֵית הַלֵּל נִמִּי מוֹדוֹ דְּלַכְתַּחֲלִילָה מִיָּהָ עֲבָדִין כְּבֵית שְׁמַאי". אֵלֶּה שְׁבִית הַלֵּל לֹא הִטְרִיחוּהוּ, וּבּוֹדָאִי שֶׁלַּכְתַּחֲלִילָה דַּעַת בֵּית הַלֵּל שֶׁצִּירִךְ לְחַזּוֹר וּלְבָרֵךְ בְּמִקּוֹמוֹ (הַרְמַב"ם). וּבְתִשְׁבּוֹת הַרְמַב"ם (צ"א) כְּתוּב כִּי בַּחֲזָרָה לְבָרֵךְ בְּמִקּוֹם שֶׁאֵכֵל אִין שׁוֹם קוֹלָא, וְלֹכֵן הַמַּחֲמִיר תְּבֹאָה עֲלֵיו בְּרָכָה. אֲבָל לְשַׁכַּב וּלְקָרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע יֵשׁ קָצַת קוֹלָא, וְלֹכֵן אִסּוּר לַעֲשׂוֹת כְּדְּבָרֵי בֵּית שְׁמַאי. "דּוֹקָא דְּבָרֵי שֶׁאִין בּוֹ קוֹלָא כָּלִל, אֲבָל בְּמִקּוֹם שִׁישׁ קָצַת קוֹלָא דְּבָרֵי כְּגוֹן לְשַׁכּוֹב וּלְקָרוֹת ק"ש, דִּהָא עֲדִיף מִעוּמָד דִּהָא יוֹתֵר דֶּרֶךְ כְּבוֹד".

ברכה סמוך לגמור האכילה ובמקום האכילה

מִכָּאֵן הִיָּה מְזַהֵר מו"ר מִן הָרֵב אֵלֵיהֶם זָצוּק"ל לְבָרֵךְ תְּמִיד בְּמִקּוֹם שֶׁאֵכְלוּ בְּסִמּוּךְ לְגִמּוֹר הָאֲכִילָה, לֹא לְאַחֵר אֶת הַזִּמּוֹן וְלֹא לְבָרֵךְ בְּמִקּוֹם אַחֵר. גַּם בְּגִלָּל שֶׁלְּפַעֲמִים שׁוֹכְחִים לְבָרֵךְ, וְגַם אִם בְּרַךְ וְלֹא שִׁכַּח, הֲרִי הַפְסִיד אֶת הַזִּמּוֹן שֶׁל הַמִּצְוָה וְאֶת הַמִּקּוֹם שֶׁל הָאֲכִילָה.

וְכִכְךָ הִיָּה אוֹמֵר לַחֲיִימִים שֶׁהִיוּ בְּבַקְעָה בְּמִקּוֹם חָם וְהִיוּ צָרִיכִים לְשִׁתּוֹת מִים כְּמָה וְכְמָה פַּעֲמִים בְּיוֹם, כִּי מִיד אַחֲרֵי שֶׁסִּימּוֹ לְשִׁתּוֹת יִבְרְכוּ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְאֵם יִרְצוּ אַחֵר כִּךְ לְשִׁתּוֹת – יִבְרְכוּ שׁוֹב בְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה. וְכִכְךָ הִיָּה אוֹמֵר לָמִי שִׁשְׁתָּה לְפַעֲמִים קָפָה וְתָה בִּשְׁעָה שְׁלֹמֹד וְלֹא רוּצָה לִישׁוֹן, שִׁיבְרָךְ לְפָנָי כָּל כּוֹס וַיִּבְרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה אִם שִׁתָּה רְבִיעִית תּוֹךְ כְּדִי זִמּוֹן שִׁתִּיָּה.

וְכָל שֶׁכֵּן אִם אוֹכֵל פִּירוֹת אוֹ מִזְוֹנוֹת, שֶׁכֵּךְ כָּתֵב הַשּׁו"ע (קַפֵּד סַעֲיָ ג) "וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל שְׁבַעֲת הַמִּינִים טַעֲמוֹנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם בְּמִקּוֹמוֹם; וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּחֻמַּשֶּׁת מִינֵי דָגִין דּוֹקָא". וְהַרְמַב"ם הַכְרִיעַ כְּדַעָה הָאֲמֻצָּעִית, שֶׁרַק בַּחֲמֻשֶּׁת מִינֵי דָגִין צִירִךְ לְחַזּוֹר לְמִקּוֹמוֹ וּלְבָרֵךְ בְּרֻכּוֹת הָאֲחֵרוֹנָה.

אם אינו מברך – טוב שיהרהר בליבו

הכסף משנה כתב כי אפשר לפרש את דברי הרמב"ם שכוונתו שמברך ברכה אחרונה, אם כי זה לא פשט דבריו. וכעין דברים אלה כתב מרן בב"י סי' קע"ב: "ולענין הלכה כיון שדברי רבנו חננאל מפורשים, ודברי הרמב"ם אפשר להתפרש כן, מסתמא אמרין דבשיטתיה אמרה ונקטינן כוותיה דרבנים מובהקין ניהו ומקילין בברכות דרבנן". ועל זה כתב בדרכי משה שדברי הרמב"ם נראין יותר כסברת הרא"ש, ועל כן יברך אחר שבלען.

להלכה כתב השו"ע שלא יברך ברכה ראשונה אחרי שבלע (סימן קעב סעי' א), והרמ"א כתב לברך אחרי שבלע. והמשנה ברורה (ס"ק ה') כתב: "ודעת רוב הפוסקים כדעה ראשונה שאינו מברך רק ברכה אחרונה אם שתה כשיעור".

ומרן הרב אליהו זצוק"ל כתב כי במקרה זה שלא מברך על המשקין טוב שיהרהר בליבו כפי שכתב הרמב"ם עצמו. "כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבידו בלבד" (הלכות ברכות פרק א הלכה ז).

והיה רצון שבזכות ההקפדה על הברכות נזכה ויקוים בנו וְהִרְקִיתִי לְכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דִי (מלאכי ג, י), אמן ואמן.

תשובה כהלכה

נאה הוצאות. האם גם נשים חייבות במאה ברכות? אולי הן לא חייבות במאה ברכות, שחלקן הן ברכות בתפילה, אבל הן חייבות להיות מלאות ברכה ותודה כל היום. למלא את פיהן ברכה על כל מה שאלוקים נתן להן. למלא את פיהן ברכה על כל מה שה' עושה לעם ישראל ולארץ ישראל. לחשוב כל הזמן מחשבות טובות. לחשוב כל הזמן על אלוהים.

רק מרק. האם מברכים ברכה אחרונה אחרי שאוכלים מרק? אם אכלו כזית ירקות מברכים. על המרק בלבד לא.

סיעור חסוף. בכדי להתחייב בברכה אחרונה באוכל צריך לאכול כזית תוך ארבע דקות. האם בכדי להתחייב ברכה אחרונה צריך שארבע הדקות יהיו סמוכות לברכה, או העיקר שיאכל כזית תוך ארבע דקות ואפילו באמצע הסעודה? אפילו באמצע. הברכה הראשונה היא על הנאה והברכה האחרונה על שיעור חשוב, והרי אכל שיעור חשוב.

סיפורים על הרב זצ"ל

ברכות מתגשמות

סיפר הרב שמואל שליט"א: יצאתי מבית ספר נועם, שם העברתי שיחה לתלמידים, והנה ניגשת אלי אישה, בגשם השוטף, על ידיה ילדה קטנה, והיא מבקשת לספר לי סיפור.

מתברר ששנים רבות האישה הזאת ובעלה חיכו שייולדו להם ילדים, אבל היה עיכוב. אחרי שהלכו לכמה וכמה רופאים מומחים ואחרי שניסו גם כמה וכמה סגולות החליטה האישה ללכת לרב אליהו זצ"ל לקבל את ברכתו. הרב אמר לה בנחרצות: בע"ה יהיו לך עוד ילדים. אלא שהרב חלה, והנס לא קרה.

מאז הברכה עברו עשר שנים, ואנשים טובים אמרו לה: את מבוגרת, אין לך סיכוי. אבל האישה מספרת שהיא חיזקה את עצמה ואמרה בליבה: אם הרב זצ"ל הבטיח - בוודאי זה יתגשם. מבחינתי אין מצב שהבטחה לא תתקיים. כעבור עשר שנים, מספרת לי האישה, ההבטחה התגשמה. הגיע ההיריון המיוחל, וכעבור תשעה חודשים נולדה הילדה הזאת שעל הידיים שלי. היא הברכה.

ממשיך הרב ומספר: כמובן שהתרגשתי מאוד מהסיפור הזה, אבל שאלתי אותה למה היא עומדת כך בגשם, עם ילדה קטנה. והאישה השיבה בפשטות: היה לי חשוב לספר לך על הברכות של הרב אליהו שמתגשמות. גם אם לפעמים באיחור.

זכר צדי"ק לברכה

הרב יצחק ברדא, ראש ישיבת "יצחק ירנן" באשקלון, סיפר סיפור שממנו אפשר להבין מהי יראת חטא ומהן מדרגות הקדושה שיכולות להיות בחיים של כל אחד ואחד. פעם הרב בא לנחם מושפחה שבניה היו כולם רבנים וראשי ישיבות ואמר להם שאביהם היה צדיק. אמרו לו: רבנו, אולי כבודו לא הכיר את אבינו, אבל הוא היה איש פשוט שעובד למחייתו. לא עוסק בתורה ובוודאי לא בהפצת תורה.

אמר להם הרב זצ"ל: וכי לחינם כולכם תלמידי חכמים? ועוד, אמרו לי, האם אביכם זצ"ל היה מקפיד לברך כל יום מאה ברכות? אמרו לו: כן, היה מקפיד שיהיו לו כל יום מאה ברכות. המשיך הרב ושאל: האם אביכם היה מקפיד להתפלל במניין כל יום, להשלים ארבע "קדושות"? אמרו לו שלא הייתה תפילה שהפסיד במניין, והיה מקפיד להגיע מוקדם שלא להפסיד עשרה קדישים או תשעים אמינים. אמר להם כי על-פי האר"י ז"ל הוא צדיק. שראשי תיבות של צדי"ק זה תשעים אמינים, ארבע קדושות, עשרה קדישים ומאה ברכות.

למעלה מ-30 נבואות מתגשמות לנגד עינינו. הספר מביא נתונים מופלאים מוגשים בטבלאות ונתונים וגרפים שמראים את גודל הנס

מחיר הנחה מיוחד לט"ו בשבט
70 ₪ בלבד
במקום 138 ₪

לפרטים: חפשו בגוגל "ספר הנבואה" הרב שמואל אליהו
hanevuah.co.il

ספר חדש של הרב שמואל אליהו

נבואות מתגשמות בישראל